

НЕОЯЗИЧНИЦТВО ЯК ЗАСІБ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОСТІ

Все, що відбувається сьогодні у світі, свідчить про те, що наше суспільство переживає глибоку духовну кризу і, як наслідок цього, кризу моральну, ідеологічну, екологічну, суть якої становить спроба переоцінки духовно-смыслового ядра культури. Людина звільнюється від релігійного впливу, культура відособлюється від віри, що говорить про наявний у нашому суспільстві процес секуляризації, який розпочався ще від епохи Відродження і триває вже протягом декількох сторіч. І, як наслідок, сучасна європейська людина все більш відчужується від вічних істин християнства, звикає обходитися без них, розумово й етично вироджується і йде назустріч небаченій ще в історії людства культурній кризі. Християнська церква не має гнучкості для того, щоб, як це було раніше, утримати за собою головний авторитет в питаннях духовності, знання, дії, культурної теорії і практики, а відтак і не веде за собою сучасне людство, як це було в часи середньовіччя.

Як слушно зазначає І.Льїн у своїй праці «Основи християнської культури», сучасне людство обирає і керується чотирма пріоритетами: перший з них є матеріалістичною наукою, яка, відкинула гіпотезу Бога і порвала з релігією; другий — то є світська безрелігійна державність, а «безбожна держава веде народи так, як сліпий веде сліпих: до ями»; третій пріоритет, ваблення сучасного людства інстинктами користолюбства і господарськими законами, оскільки, втративши Бога і Христа, релігійно невлаштована душа сучасної людини тільки й може стати жертвою цих інстинктів; четвертим пріоритетом є безрелігійне й «безбожне» мистецтво, яке стає розважальним і «нервуючим» видовищем, згадуючи при цьому, що в усі часи і у всіх народів чернь вимагала хліба і видовищ. Сучасне мистецтво, звільнившись від релігійного наповнення, йде назустріч потребам сучасного безбожного людства, яке є творцем вульгарного, «безбожного» мистецтва, при цьому стаючи його жертвою. Все це ак-

---

■ **Леся Крижешевська**, аспірантка Державної Академії керівних кадрів культури і мистецтв.

туалізує дослідження наявних проблем у культурній та духовно-релігійній сферах сучасного суспільства, в тому числі й української дійсності.

У нинішній Україні з падінням тоталітарної ідеології на тлі відродження духовності і традиційної православної релігійності з'являються також нові релігійні, філософські, психологічно-оздоровчі вчення, в тому числі й язичницької зорієнтованості. В 1990-х рр. в Україні з'явилася безліч громадських організацій, фольклорних рухів, ідеологічну і віроповчальну основу яких складають язичницькі і неоязичницькі уявлення. У пошуках життєвих орієнтирів багато людей почали звертатися до віри, звичаїв, переказів своїх далеких предків, змінюючи, ігноруючи або не визнаючи християнство та інші авраамістичні релігії.

З'явившись на початку ХХ ст. у творчих кругах інтелігенції як символ чистоти та ідеальності народного духу, неоязичництво з новою силою актуалізувалося наприкінці 1980-х рр. у зв'язку із пробудженням української національної самосвідомості. Вже на січень 1998 р. в Україні було зареєстровано 10 неоязичницьких об'єднань. Ця невелика їх чисельність пов'язана перш за все з тим, що язичництво в своєму первісному автентичному вигляді давно вже зникло, тому з'явився лише простір для вільного витлумачення (інколи не зовсім релігійного, а фольклорного) цього вчення. Традиції неоязичництва просто ще не були напрацьовані. Ця стадія становлення неоязичництва як нового конфесійного вчення продовжується і в наш час. Воно постає переважно як міський релігійно-етнографічний феномен, що не знайшов своєї підтримки і поширення в сільській місцевості, де, здавалося б, мало б бути його місце як релігії природообоження, а відтак і природопошанування.

Неоязичницька ідеологія набула популярності в Україні все більше серед національно-свідомих українців. Неоязичницький світогляд формує особливі етичні історико-культурні та політичні уявлення, а сучасні представники неоязичництва поставали носіями особливої субкультури, вплив якої на суспільство, її функціональність ще слід ретельно вивчати.

Саме поняття «язичництва» і «неоязичництва» не є однозначним в його розумінні науковцями. Як зазначає професор А.Колодний, термін «язичництво» «набуває різного смислового навантаження залежно від того, хто і для чого ним користується. Академічні релігієзнавці частіше до нього звертаються для позначення етапу розвитку релігійних вірувань, що передували етнічним (національно-державним), а тим більше — світовим релігіям. Водночас дехто з дослідників до язичництва відносить не родоплем'яні вірування, а власне етнічні релігії того чи іншого народу. Відтак для українців язичництвом тоді постають вірування, умовно об'єднані «Володимирим пантеоном» [1, 48].

На думку російського дослідника древніх слов'ян Б.Рибакова, немає більш невизначеного терміна, ніж термін «язичництво». «Виникнувши в церковному середовищі, він (тобто цей термін) спочатку означав все дохристиянське і нехристиянське; ним покривалася і ведична гімнографія Індії, і література й міфологія класичної Греції, і річний цикл слов'янських або кельтських аграрних обрядів, і шаманство сибірських мисливців. Ми ніяк не можемо поділяти таке відособлення і виокремлення християнства із загальної системи стародавніх релігійних уявлень і вважати, що християнство з його вірою в потойбічний світ, його магією молитов і обрядів, архаїчним календарним циклом є антитезою язичества» [2, 4]. Розглядаючи далі проблему термінологічного визначення слова «язичництво», російський вчений зауважує на вкрай широкому і полісемантичному його значенні, яке охоплює ціле коло таких питань, що входять у поняття первісні нетеїстичні релігії: магія, анімізм, пандемонізм, прамонотеїзм, дуалізм і т. ін.

Відтак термін «язичництво» є по суті багатомісним. А тому слід визнати неприйнятним вживання цього слова церковниками у вузькому розумінні, у значенні різкого протиставлення язичництва християнству. Як зазначає український дослідник язичництва В. Куровський у своїй праці «До становлення базових засад вивчення сучасного рідновірства в Україні»: «Широко вживаний до останнього часу термін «язичництво» науково чітко не визначається, має певне ідеологічно-оціночне забарвлення. Крім того, деякими неорелігійні течії рішуче відкидається вживання терміна «язичництво» стосовно їх власних вчень (наприклад, РУНвіра). Порівняно частіше вони вживають щодо означення своєї конфесії термін «рідна віра» чи «рідновірство», що є широко вживаним серед представників цих релігійних напрямів. Проте, на нашу думку, вжитий у вузькому значенні для позначення певного етапу у розвитку релігійних вірувань термін «язичництво» є цілком коректним. Він також відображає головну інтенцію релігійних течій неоязичницького напрямку — відродити в Україні релігію, що існувала у дохристиянські часи і постала з особливостей світогляду прадавніх українців. Цей термін також не вводить формальних обмежень щодо змісту та особливостей вчення (як політеїзм чи монотеїзм і т. ін.), а відтак його можна віднести й до рідновірства. Термін «етнічна релігія» може також вживатися з певними застереженнями як синонім рідновірства, але це вже більш вищий етап у розвитку релігійних вірувань.

Поняттю «неоязичництво», на відміну від язичництва, характерна перерваність традиції християнським та атеїстичним періодом історії, через які українське суспільство втратило колишню систему мислення, язичницький менталітет й міфологічні архетипи. На меті у неоязичництва є насамперед відродження втрачених традицій наших далеких предків. Неоязичництво є одним із сучас-

них напрямів духовно-релігійних шукань в Україні, що ґрунтується на відродженні стародавніх вірувань і обрядів, дохристиянських форм світогляду як основи гармонійної взаємодії з природою і суспільством, поклоніння богам-покровителям Перуну, Роду, Мокоші, Велесу тощо. Неоязичники використовують також щодо себе інколи й такі назви: рідновіри, водолюби, багатобожники, традиціоналісти, пантеїсти та ін. Основою діяльності всіх, хто підпадає під ці однопорядкові назви, є насамперед відновлення ритуальної практики стародавніх родоплем'яних культів.

Нині в Україні існує кілька десятків зареєстрованих і незареєстрованих громад, які виникли на основі Рідної Віри. Найбільше неоязичництво сповідують представники національно-патріотичної інтелігенції. Переймаючись ідеями національного відродження нашої країни, вони вважають, що для цього необхідною умовою є саме відновлення прадавніх язичницьких вірувань. Саме тому неоязичництво здобуло певну підтримку навіть серед деяких лідерів ідеї відродження національної Православної Церкви. Тому формування українських громад неоязичників зазвичай відбувається за етнічною ознакою, привертаючи в їх ряди тільки людей української національності, які є вірними прихильниками національно-патріотичних ідей, українського національного відродження. І тут певною мірою можна погодитися із В.Шнірельман, що «під неоязичництвом слід розуміти загальнонаціональну релігію, штучно створену міською інтелігенцією зі стародавніх локальних вірувань та обрядів з метою відродження національної духовності» [5, 10].

Відродження язичництва в Україні, розпочалося з утворення малих груп, зацікавлених витоками нашого етносу, його дохристиянською культурою і язичницьким світоглядом. З початком Горбачовської перебудови, в середині 80-х рр. ХХ ст., в Україні з'являться більш організовані неоязичницькі групи. Серед причин виникнення неоязичництва в Україні можна виділити наступні: процеси демократизації в СРСР та проголошення державної незалежності в Україні; активний пошук українськими науковцями і політиками національного коріння і національної ідеології; відновлення національної самосвідомості, протистояння московсько-православній церкві, бо ж участь у діяльності неоязичницьких громад розглядається на початку їх розвитку як форма протистояння владі з її православною орієнтацією; прагнення протидіяти ряду негативних тенденцій в розвитку суспільства: урбанізації, нездоровому способу життя в мегаполісі, відчуженню від природи тощо; скорочення геополітичного простору етносу і загроза біологічної деградації; негативний культурний, ідеологічний, політичний вплив США та Західної Європи, зокрема ринкових відносин, ліберально-буржуазних цінностей типу індивідуалізму та ін; збільшення впливу східних національних та релігійних культурних

традицій (індуїзму різних модифікацій, буддизму, шаманізму), частковий вплив нових релігійних культів іноземного походження з елементами язичництва.

Досліджуючи ідеологічні засади неоязичників, слід сказати про їх негативне ставлення до християнства, яке вони вважають релігією євреїв, а відтак, на їх переконання, воно не може мати ніякого відношення до слов'янських народів, є їм чужим і ворожим. Слов'янські народи повинні поклонятися своїм національним богам, а не Єгови як єврейському Богу. З цих причин багатьом сучасним язичницьким групам властиві сильні антисемітські настрої. Вони твердять, що євреї впродовж всієї історії прагнули здолати далеких предків слов'ян, оволодіти їх землями і зруйнувати їх цивілізацію. Деякі язичники вбачають у християнстві частину єврейської змови, зорієнтованої на встановлення світового панування. Християнську церкву ідеологи неоязичників звинувачують у проповідуванні в скритій формі іудаїзму і пов'язаних з ним лихварстві і богообраності єврейського народу, в утвердженні позаприродного божества і проголошенні влади над Природою, звинувачують в насильницькому хрещенні Русі, змові церкви з татарами-монголами. На думку неоязичників, християнська мораль не тільки зробила людину рабом, але і сприяла відчуженню чоловіків і жінок, розглядаючи плотську любов не як світле прагнення продовження роду, а як прояв тваринного відчуття. Воно наклало на людське тіло, як і на все земне, відбиток прокляття, пороку і страждання, зробивши людину грішницею, зобов'язаною каятися від дня її народження за саму свою появу на цей світ. Серед деяких вкрай правих неоязичників існує навіть думка про навмисне створення іудеями світових релігій — християнства та ісламу з тим, щоб оволодіти з їх допомогою всім світом. Відтак неоязичники покладають на євреїв провину за всі біди, які довелось перенести Україні. Хоча зауважимо на тому, що відношення до інших релігій і конфесій в неоязичництві досить терпиме. Про це, зокрема, красномовно свідчить текст прийнятої Декларації Світового Конгресу Етнічних Релігій (World Congress of Ethnic Religions — WCER), до якого входять і українські рідновіри. В ньому зокрема сказано: «Наше щире бажання — жити в мирі й злагоді, прагнути до співпраці зі сповідниками інших етнічних релігій, їхніми вірами й переконаннями... Справжні місцеві релігії повернуть нам любов і повагу до всього, що ми бачимо й відчуваємо довкола, щоб прийняти різні форми поклоніння, які ґрунтуються на щирих намірах, чистих думках і шляхетній поведінці... Наше гасло: «Єдність різноманітного» [3]. Проте в офіційних заявах рідновірів поруч з цим все ж таки піддаються критиці протестантські церкви як передвісники капіталістичних відносин. На думку українських рідновірів, лише повернувшись до своїх національних вірувань і відродивши чистоту слов'янської раси, українська нація досягне успіху на шляху свого історичного поступу.

Принагідно відзначимо, що подібні ідеї, а це помітили рунвіри, були притаманними наприкінці ХІХ ст. ще Івану Франку [4, 379]. Він засуджував християнство, оскільки під його впливом, на його думку, виховується покора, терпіння і податливість, а язичництво навпаки робить людину відважною і сміливою.

Таким чином, можна сказати, що віроповчальні концепти сучасних українських неоязичників відображають наші національні цінності й пріоритети, навчають передусім поважати звичаї свого народу, його мову. Засуджуючи почуття меншовартості, пріоритетною у прихильників неоязичництва є активна життєва позиція та почуття господаря на своїй землі, що вказує на високий рівень їх національної свідомості.

Використані джерела

1. Колодний А.М. Язичництво як релігійний феномен // Українське релігієзнавство. — 2000. — №27-28.
2. Рыбаков Б. Язычество древних славян. — М., 1980.
3. Сварог. - 1998. — №5.
4. Силенко Л. Мага Віра. — К., 1997.
5. Шнірельман В. Неоязичництво на євроазійських обшорах // Людина і світ. — 1999. -№6.